

Іван Гончар: "Жити і творити для народу"

До 100-річчя від дня народження

Лідія Дубиківська-Кальненко

Іван Макарович Гончар [1911–1993] – видатний громадський та культурний діяч, скульптор, живописець, графік, народознавець, колекціонер, Заслужений діяч мистецтв УРСР (1960), Лауреат Державної премії ім. Т. Шевченка (1989), Народний художник України (1991), один із ініціаторів створення Українського товариства охорони пам'яток історії та культури, а також Музею народної архітектури та побуту України; засновник відомого в Україні й за кордоном громадського музею українського народного мистецтва (з 1993 року – державний Музей І. М. Гончара; з 1999 – Український Центр народної культури "Музей Івана Гончара", з 2009 – Національний центр народної культури "Музей Івана Гончара").

Збиральницька діяльність Івана Гончара була нерозривно пов'язана з його художніми візіями. Власне, його творчість, особливо в роки опали (з кінця 1970-х і до середини 1980-х рр.), постала як синтез професійного і народного мистецтва на засадах глибокого вивчення народно-мистецької спадщини українців, декоративно-ужиткового мистецтва в усіх аспектах його побутування.

Впродовж 1959–1993 рр. Іван Гончар глибоко й систематично вивчав народне мистецтво, зби-

рав колекцію пам'яток народного мистецтва та стародруків XVII–XIX століть, яку розмістив у своїй садибі. Подорожуючи Україною, досліджував народну культуру Київщини, Житомирщини, Полтавщини, Донбасу, Поділля, Подністров'я, Галичини, Буковини, Закарпаття. На поч. 1990-х рр. збірка хатнього музею митця налічувала близько 7000 експонатів. Серед них, зокрема: колекції тканини (рушники, килими, одяг, головні убори тощо) – понад 2500 од.; дерева – понад 250 од.;

"Дівчина у вінку" (Галина Гончар – небога художника), полотно на картоні, олія.

Леся Українка, 1956 р., мармур.

Тарас-водоноша. 1938 р., бронза.

кераміки – 750 од.; писанок – 500 од.; виробів з металу та скла, народних музичних інструментів, українських народних картин та ікон народного письма (понад 500 од.). Окремими полотнами представлене професійне малярство та графіка. Приватна бібліотека І. М. Гончара налічувала близько 3 тис. українознавчих видань, частина яких – стародруки та рідкісні книги. Доповнювали збірку давні фото з різних регіонів України, впорядковані автором у 18 томів історико-етнографічного мистецького альбому “Україна і українці”.

Скульптурний доробок І. М. Гончара представлено роботами, що характеризують автора як умілого майстра психологічного портрету. Він створив серію образів героїв української історії (Б. Хмельницький, М. Грушевський, С. Наливайко) і культури (М. Драгоманов, Г. Сковорода, М. Лисенко, Леся Українка та ін.), учасників Другої світової війни;

сучасних авторів літературів і митців (А. Малишко, Б. Гмиря, А. Солов'яненко та ін.).

Скульптор І. М. Гончар є автором пам'ятників та скульптурних портретів видатних діячів української культури: Г. Сковорода (1963, м. Переяслав-Хмельницький), С. Руданський (1967, с. Хомутиці Вінницької обл.), К. Білокур (1967, с. Богданівка Київської обл.), І. Котляревський (1969, Полтава), І. Франко (1970, с. Копичинці Івано-Франківської обл.), Є. Адамцевич (1968, Музей Івана Гончара) та ін. Знаковим для Івана Гончара є образ Тараса Шевченка. Власне, бронзовою постаттю “Тарас-водоноша” або “Тарас в науці у дяка” (Національний музей Тараса Шевченка, Київ; Шевченківський національний заповідник, Канів) Іван Гончар увійшов у світ високого мистецтва ще в 1939 р., коли цю роботу бу-

ло представлено на Республіканській виставці до 125-літнього ювілею Кобзаря.

Серед робіт, присвячених Т. Шевченку – “Тарас Шевченко з сестрою” (1963, Музей Івана Гончара), “Шевченко-художник” (місцезнаходження невідоме), погруддя Т. Шевченка (1963, Музей Івана Гончара), погрудний пам'ятник Кобзарю (1965, с. Шешори Івано-Франківської обл.), пам'ятник Т. Шевченку (1970, с. Лип'янка Черкаської обл.). За мармуровою постаттю “Молодий Шевченко” (1949, м. Москва, Третьяковська галерея) наприкінці 1960-х рр. встановлено пам'ятник у м. Яготин. Вагоме місце у творчості І. Гончара-скульптора посідають героїчні образи козацької доби: Максим Залізняк (1966), Іван Гонта (1967, с. Гонтівка на Вінниччині), монумент Переяславська рада (1954, Переяславське шосе), Іван Підкова (1967, Музей Івана Гончара), Богдан Хмельницький (1983, Черкаси, краєзнавчий

Куточки хатнього музею І.М. Гончара.

■ знаменні дати

музей) та ін. Окремого слова заслуговує пам'ятник Максиму Горькому в Ялті на набережній, який є класичним зразком у доробку майстра (встановлено 1956 р.). Упродовж 1970–80-х рр. ним була створена серія народних типажів, виконаних у дрібній пластиці: “Кобзар”, “Лірник”, “Молодиця в очіпку”, “Парубок”, “Льонарка” та ін.

З кінця 1950-х І. Гончар систематично працював і як живописець. Створив велику серію картин, у яких зафіксував етнографічні типажі українців, а також краєвиди, історичні та архітектурні пам'ятки України, місця, що назавжди втрачені внаслідок затоплення сіл та аварії на ЧАЕС. Графіка цього періоду – тематичні альбоми “Українські народні типи”, “Українське народне вбрання”, “Пам'ятки архітектури та краєвиди України” (1960–1980).

Попри колосальний творчий доробок Майстра, за його життя відбулося лише три персональних виставки: 1987 р. – у виставковому залі Українського товариства охорони пам'яток історії та культури, у січні – лютому 1988 р. – у виставковому залі Спілки художників УРСР, в 1992–1994 – “Краса, обпалена війною” – у Музеї Великої Вітчизняної війни.

Коли Музей Івана Гончара став державною установою, у її складі було створено Меморіальний відділ митця на основі творчих набутків фундатора Музею та архівного фонду Майстра, накопиченого за довгі роки життя і творчого пошуку. Меморіальний відділ поділявся на 2 підрозділи – відділ творчої спадщини та відділ архівних матеріалів, який, в свою чергу, складає: власне архів – документи, фотоархів, друковані матеріали (плакати, афіші, газетні та журнальні публікації), фонозаписи та кінодокументальні матеріали.

Сектор живопису і графіки нараховує понад 1000 одиниць збереження і наочно ілюструє трансформування творчої манери художника – від реалізму до етнографізму народних типажів, що було закономірним результатом мистецьких шукань впродовж усього життя і органічно впливало із його способу життя як колекціонера українських старожитностей й мало глибокі світоглядні основи, закладені від народження та в пору його становлення в Києві за доби українізації.

Розділ графіки складають документальні рисунки із серії “Солдати мого взводу” та цикл робіт під загальною назвою “Дорогами війни”, виконані лейтенантом-зв'язківцем І. М. Гончаром на вогняних шляхах І Українського фронту від Києва до Відня. Ці роботи вражають глибиною психологічного проникнення у внутрішній світ людини в умовах війни.

З середини 50-х рр., коли почалися систематичні поїздки І. М. Гончара Україною з метою збирання етнографічного матеріалу, змінюються і

Аркус “Лип’янка” з історико-етнографічного мистецького альбому І. М. Гончара “Україна та українці”, т. 8, “Черкащина”.

його творчі акценти: реалізм пейзажів поступається місцем реалізму українського національного світу, збереженого в символіці вбрання та в обрядовості, – і цей світ постає з його полотен в серіях “Українські народні типи” та “Українське національне вбрання”, “Пам'ятки архітектури і краєвиди України”. Іван Гончар створив, але не встиг остаточно упорядкувати альбом “Живописна Україна”, основу якого складають численні живописні полотна, малюнки, начерки, ескізи.

Архів І. М. Гончара має велику цінність для дослідників творчого і життєвого шляху Майстра, істориків, соціологів, культурологів, адже його епістолярна спадщина, “Книги запису вражень” відвідувань приватного музею І. М. Гончара є безцінним свідченням епохи: від хрущовської “відлиги” 1960-х – до трагічних 1970-х і “другого українського відродження” кінця 1980-х – поч. 1990-х рр. Слід зазначити, що архів містить абсолютно унікальні речі: від автографів Михайла Грушевського і Миколи Вороного та Марка Антіоха, рідкісних примірників київських і загальноукраїнських газет (наприклад, “Киевская мысль” 1900, 1911–1914 рр., “Київська правда” 1929–1930 рр., що висвітлюють так званий “процес СВУ”) – до письмових свідчень цілої плеяди

“шістдесятників”, скандальних публікацій Миколи Холодного, епістолярної спадщини Н. В. Суворцевої, матеріалів з архіву полтавського художника Н. Х. Онацького, репресованого сталінським режимом у 1937 р., унікальних етнографічних фото, що не увійшли до альбому “Україна та українці” — Іван Макарович просто не встиг їх доопрацювати.

Надзвичайно цікаві для дослідника дві папки газетних і журнальних публікацій про І. М. Гончара, упорядкованих ним самим, що дають можливість прослідкувати його творче життя в хронологічних межах 1945–1993 рр.

На окрему увагу заслуговує створений Іваном Гончаром на основі зібраного ним під час подорожей Україною матеріалу історико-етнографічний мистецький альбом “Україна та українці” (18 томів), з аркушів якого постає самобутній всесвіт українства: стародавні фотографії мешканців у народних строях, портрети відомих людей, місцеві краєвиди, звичаї, мистецькі та етнографічні пам’ятки. Кожен аркуш, крім світлин, містить замальовки І. М. Гончара етно-

графічного характеру, написи-пояснення до світлин тощо.

Додамо до цього афіші, плакати (є цікаві зразки 1921 р.) — всього понад 200 найменувань; листівки з серії “Українські типи” та “Українські краєвиди”, що можуть бути предметом гордості найвибагливішого колекціонера; численну фототеку та кінотеку; архівний фонд видатних діячів: Ніни Матвієнко, Бориса Литовченка — дослідника творчості художника І. Дряпаченка, Миколи Будника, Георгія Ткаченка, Володимира Підгори, Ігоря Кропивницького та ін., що починає формуватися — неосяжний простір для серйозної наукової обробки.

2011 рік — рік 100-літнього ювілею Івана Гончара. 27 та 28 січня відбулися урочистості в Києві, включаючи виставку “Іван Гончар: жити і творити для народу” у виставковому залі НЦНК “Музей Івана Гончара” з відновленими фрагментами урочистого хатнього музею. А 4 лютого у с. Лип’янка Шполянського р-ну на Черкащині у батьківській хаті митця урочисто відкрито Будинок-музей видатного скульптора Івана Гончара.

“Квіти – мої діти” Катерина Білокур (1900–1961)

Автопортрет. 1950 р.

“Якби ми мали художницю такого рівня, ми змусили б говорити про неї увесь світ”.

Пабло Пікассо

Людмила Білоус

У червні 2011 року виповнилося 50 років, як пішла з життя видатна українська мисткиня, народний художник України Катерина Білокур. Минулого року Національний музей українського народного декоративного мистецтва здійснив цілий ряд цікавих і змістовних заходів, присвячених 110-ій річниці від дня народження К. В. Білокур, які увійшли до загальнодержавної програми з відзначення ювілею художниці.

За рік до ювілейної дати (7 грудня 2010 р.) музеєм було оголошено IV Всеукраїнський конкурс листа “Квіти – мої діти”, на який відгукнулися громадяни різного віку і різних професій з багатьох міст, сіл і областей України. Надійшло 217 листів, в яких розкрилося ставлення кожного з дописувачів до непересічної постаті К. Білокур та її